

ZOTKS

56. Srečanje mladih raziskovalcev Slovenije

OŠ TABOR I MARIBOR

Ulica Arnolda Tovornika 21, Maribor

MOTIVI PREKMURJA IN PORABJA V PRAVLJICAH

FERIJA LAINŠČKA

Raziskovalna naloga

Interdisciplinarna področja

(naravna in kulturna dediščina/književnost)

Mentorica: Simona Klinger

Avtor: Aleksej Škobalj

Maribor 2022

ZOTKS

56. Srečanje mladih raziskovalcev Slovenije

OŠ TABOR I MARIBOR

Ulica Arnolda Tovornika 21, Maribor

**MOTIVI PREKMURJA IN PORABJA V PRAVLJICAH
FERIJA LAINŠČKA**

Raziskovalna naloga

Interdisciplinarna področja

(naravna in kulturna dediščina/književnost)

Mentorica: Simona Klinger

Avtor: Aleksej Škopalj

Maribor 2022

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici za podporo pri izdelavi raziskovalne naloge.

KAZALO

POVZETEK	5
1 UVOD	6
2 FERI LAINŠČEK	7
3 MISLICE	8
4 PREKMURJE IN PORABJE	9
4.1 NARODNOSTNA PESTROST	10
5 CIGANI.....	11
6 REKI MURA IN RABA	13
6.1 MLIN.....	13
7 EMPIRIČNI DEL.....	14
7.1 HIPOTEZA	14
7.2 METODOLOGIJA DELA	14
7.3 POKRAJINI IN LAINŠČEK	15
7.3.1 Ravnica.....	15
7.3.2 Lesene hiše	16
7.3.3 Leseno korito za gnetenje testa.....	17
7.3.4 Oreh	17
7.4 NARODNOSTNA PESTROST IN LAINŠČEK	18
7.5 LAINŠČKOVI CIGANI.....	19
7.6 REKA - ZAŠČITNICA IN REŠITELJICA	21
7.6.1 Reka – mati.....	21
7.6.2 Dobra in nevarna Mura.....	22
7.6.3 Mlini	23
8 UGOTOVITVE IN SKLEP.....	25
9 DRUŽBENA ODGOVORNOST	26
10 VIRI IN LITERATURA	27

POVZETEK

Namen naloge *Motivi Prekmurja in Porabja v pravljicah Ferija Lainščka* je predstaviti, katere motive iz omenjenih pokrajin je pisatelj uporabil v svojih pravljicah. Želel sem ugotoviti, na kakšen način okolje oblikuje pisatelja. Predvideval sem, da je pisatelj črpal navdih iz okolja, kjer je preživel otroštvo, kjer so živeli njegovi predniki in kjer živi še danes. Pri raziskovanju motivov sem se oprl na znanje o geografiji, zgodovini, etnologiji ter svoje lastno opazovanje. Ugotovil sem, da so motivi, ki jih je pisatelj vključil v svoje pravljice, naslednji: reki Raba in Mura, mlin na vodi, mlinarji, lesene kočice, Cigani, značilnost pokrajine, kot je na primer ravnica, prekmursko narečje. Sklepna ugotovitev je, da sta pokrajini Prekmurje in Porabje s svojo kulturno, geografsko in zgodovinsko posebnostjo odločilno oblikovala umetniški izraz pisatelja Ferija Lainščka. Prav tako sta obe pokrajini vsebinsko oblikovali pravljice Mislice.

1 UVOD

Moja družina ima v Prekmurju domačijo, ki leži le streljaj od madžarske meje. Kmetija leži na samem, v tišini goriških gozdov. Zato so bili vsi družinski člani vedno navdušeni, ko so se med vikendom odpravili tja. Le jaz sem bil nesrečen. Na naši kmetiji ni interneta, zato tudi ni mogoče igrati igrice na računalniku ali telefonu. Mislil sem si, da je zaradi tega naša kmetija najbolj grozen kraj na svetu. Vedno, ko smo se odpravili v Prekmurje, smo se dolgo časa pregovarjali. Mama in oče sta me prepričevala, da je dobro hoditi na deželo. A nič me ni moglo prepričati. Seveda mi je bilo na kmetiji tudi všeč, toda jaz bi bil tam dve uri, nato pa bi se vrnil domov. Nekega dne sta se starša spomnila, da bi med vožnjo poslušali pravljice Ferija Lainščka, da bi mi tako odvrgli pozornost od nerganja. Pravljice so dolge približno dvajset minut in z malo drugega klepeta je bilo potrebno slišati dve pravljici, da bi prispeli na cilj. Poslušal sem z vse večjim zanimanjem. Naših poti sem se začel (skrivaj) veseliti. Skrivaj zato, ker nisem takoj želel priznati, da so mi pravljice všeč. A kmalu so postale stalnica na naši poti do Prekmurja. Ko smo jih vsi v avtu poslušali, smo se tudi pogovarjali o vsebini. Nekega dne sta mi mama in oče rekla, da gremo gledati mlin, o katerem govori ena od pravljic. Spet drugič, ko smo se vozili čez ravnico, sta mi rekla, da je to tista ravnica, o kateri govori Lainšček. Ne morem vedeti, ali je res bila prav tista, ampak tako sta mi dejala, da bi mi bile pravljice še bolj všeč. Ko smo se peljali mimo Pušče, sta mi rekla, da Romi danes živijo v tem naselju, včasih pa so tako, kot v pravljicah, hodili okoli in peli ter plesali. Počasi mi je postalo vse všeč, še naša kmetija. Tako ni prav dolgo trajalo, da sem prišel na idejo o tej nalogi.

2 FERI LAINŠČEK

Feri Lainšček, pisatelj, pesnik, scenarist in dramatik, se je rodil leta 1959 v Dolencih na Goričkem. Dolenci so na skrajnem severovzhodu Slovenije, blizu madžarske meje. Vse do osnovne šole je govoril in poslušal le narečje, kar je vplivalo na njegovo navezanost na narečje, ki še vedno traja. Vpisal se je na Akademijo za likovno umetnost, toda ker ni bil sprejet, se je začel bolj aktivno ukvarjati s pisanjem. Piše romane, mladinske knjige, pesmi, dramska dela. Njegova najbolj znana dela so: romani Raza (1986), Namesto koga roža cveti (1991), Ločil bom peno od valov (2003), Muriša (2006), Orkester za poljube (2013), pesniške zbirke: Dlan mi po tebi diši (2001), Nigdar ne boš znala (2007), Lübezen (2014) in druge, dela za otroke in mladino: Kuža Goldi gre na sprehod (2014), Ko bova velika (2012). Napisal je številne radijske igre in scenarije za filme: Halgato, Mokuš, Hit poletja, Petelinji zajtrk in druge.

Feri Lainšek je prejemnik številnih nagrad, med drugim: nagrada Kresnik za roman Namesto koga roža cveti, 2001 nagrada Večernica za knjigo Mislice, 2021 Prešernova nagrada na področju literature. (ferilainscek.si/)

3 MISLICE

Naslov knjige je Mislice, deset pravljic. Kot že naslov pove, je v knjigi deset pravljic: Zalika in Gusti, Zlati kraljevič, Ignacija in njen angel, Pastirska piščalka, Lepa Angelika, Terezini biseri, Golobarjeva hči, Jeričini čudeži, Kovačeva hvaležnost, Razbojnikova usoda. Pisatelj je v uvodnem delu povedal, da ga je navdihnilo ljudsko izročilo in da se mora za navdih zahvaliti pripovedovalcem iz zgodnjega otroštva. (Lainšček, 2020, uvod)

Leta 2001 je pisatelj za pravljice prejel nagrado Večernica za najboljše slovensko mladinsko literarno delo. Pisatelj je napisal tudi verzijo Mislic v prekmurskem narečju.

4 PREKMURJE IN PORABJE

»Ime Prekmurje izhaja iz občega poimenovanja pokrajine na drugi strani reke (pokrajina prek/na drugi strani Mure).« (Klemenčič, 2009, 9)

Prekmurje leži na severovzhodnem delu Slovenije in je gričevnato-ravninska pokrajina. Geografsko je razdeljeno na tri območja: gričevnato področje severno od Murske Sobote je Goričko, jugozahodno proti Muri in Avstriji je Ravensko, jugovzhodno od Murske sobote je Dolinsko. Prebivalci pokrajine, ki jo danes imenujemo Prekmurje, so v preteklosti živeli v drugačnih gospodarskih, kulturnih in zgodovinskih razmerah od večine ostalega slovenskega prebivalstva. K temu je prispevala dolga pripadnost ogrski kroni v preteklosti, kakor tudi geografska odmaknjenost. »Od nekdanje pokrajine znane po revščini, zdomcih, potujočih zidarjih, žitnici Slovenije in štrkih, se je razvila v pokrajino, ki na majhnem prostoru sodobnemu človeku ponuja široko in kakovostno izbiro pokrajinskih posebnosti/odličnosti.« (Klemenčič, 2009, 9)

Nekdanja zapostavljenost Prekmurja se danes kaže kot prednost, saj je postalo Prekmurje »ena od najbolj zanimivih slovenskih pokrajin.« (Klemenčič, 2009, 9) Še več, Prekmurje je postalo celo »cilj neposrednih globalizacijskih procesov, ki se kažejo v nakupu domačij.« (Klemenčič, 2009, 9)

Danes je Slovensko Porabje pokrajina, ki je del države Madžarske, a v njej živijo zamejski Slovenci, ki jih imenujemo tudi Porabski Slovenci. Porabje in Goričko v Sloveniji sta danes ločena z državno mejo, a kljub temu med njima obstaja močna povezava. Slovensko Porabje je »v naravnogeografskem pogledu zgolj nadaljevanje Goriškega proti severu do reke Rabe in je del narodnega parka Órség.« (Senegačnik, 2011, 130)

Po koncu 1. svetovne vojne je skupna monarhija Avstro-ogrsko razpadla. Na pariški mirovni konferenci so začrtali nove meje Evrope. Pogodba med Madžarsko in zmagovalnimi državami antante je bila podpisana 4. junija 1920 v dvorcu Triannon, mejo z novonastalo Kraljevino SHS pa je zarisala po razvodju rek Rabe in Mure. Od takrat sta pokrajini Porabje in Prekmurje nadaljevali vsaka svojo pot. Nekoč enovita pokrajina je bila razdeljena med dve državi in v drugi državi je živelo okoli 6.000 Slovencev, ki so jih od tedaj imenovali rabski ali porabski Slovenci. Danes živijo Slovenci v vaseh ob meji. Kulturno središče Porabskih Slovencev je v Monoštru.

Nekoč so bile življenjske razmere v Porabju neugodne in zato so se »prebivalci izseljevali že pred 2. svetovno vojno, po njej pa se je demografsko praznjenje Slovenskega Porabja nadaljevalo še izraziteje.« (Senegačnik, 2011, 130)

Zadnja dva popisa prebivalstva na Madžarskem razkrijeta, da se je 2001 leta 3.180 prebivalcev opredelilo, da je njihov materni jezik slovenski, 3.025 prebivalcev se je opredelilo za slovensko narodnost. Vendar je 10 let pozneje slovenščino kot materni jezik izbralo le še 1.723 prebivalcev, za slovensko narodnost pa se jih je izreklo 2.385. To žal pokaže, da porabska slovenščina, samosvoje arhaično narečje, izginja, in da je vse manj je govorcev tega posebnega jezika. (Senegačnik, 2011, 130)

4.1 NARODNOSTNA PESTROST

»Prekmurje je narodnostno in versko najpestrejša pokrajina v Sloveniji. V sklenjenem pasu ob madžarski meji – tako na Goričkem kot na Dolinskem – živi okoli 6000 Madžarov. Njihovo kulturno središče je Lendava, kjer deluje več manjšinskih ustanov. Razpršeno po Prekmurju živi tudi od 3500 do 4000 Romov, to je približno polovica vseh v Sloveniji.« (Senegačnik, 2011, 11)

5 CIGANI

Beseda Rom prihaja iz sanskrske besede in pomeni človek. V Sloveniji poznamo tudi poimenovanje Cigan. Beseda *Cigan* prihaja iz grške besede *Athinganoi*, ki je poimenovala pripadnika pripadnike neke verske sekte v Frigiji in Likiji. (Etimološki slovar)

Etična oznaka Cigan se je v zadnjem času opuščala, saj naj bi imela slabšalni prizvok. »Prvotno ni ime pomenilo nič ponižujočega ali negativnega, negativen pomen dobi beseda šele v 19. stoletju.« (Hanžek, 2009, 29)

V pravljičah Ferija Lainščka najdemo le poimenovanje Cigani in nikoli Romi. Predvidevam, da se je pisatelj za tako poimenovanje odločil zato, ker zveni bolj domače in pristno. Poleg tega imajo Cigani v Lainščkovih pravljičah pozitivno vlogo, so neke vrste posebni junaki in ljudje dobrega srca. Pisatelj jih dojema kot nepogrešljiv in dragocen del preteklosti in sedanjosti, zaradi katerih je njegova domača gruda lepa in posebna. Najbrž se je pisatelj za poimenovanje Cigan odločil tudi zato, ker je s tem bralca približal okolju, v katerem so pravljice nastale. Zato sem se odločil, da bom v nadaljevanju poimenovanje Rom uporabljal, ko govorim o tej etični skupini na splošno, poimenovanje Cigan pa tedaj, ko je tema v povezavi z Lainščkovimi Mislicami.

Romi so etična skupnost, katere pripadniki danes živijo »na področju Evrope, natančneje na Balkanskem polotoku. Rome najdemo še v vzhodni in južni Evropi, v obeh Amerikah in na Bližnjem Vzhodu.« (Upelj, splet)

Danes v svetu živi približno 8 do 10 milijonov Romov. Tudi v Sloveniji imamo romsko skupnost. Po uradnih podatkih živi v naši državi 7000 Romov, po neuradnih podatkih pa 10 000. (Upelj, splet)

»Njeni pripadniki strnjeno živijo Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in v Posavju.« (Romska skupnost)

Nekaj redkih arhivskih zapisov nam pove, da so živeli Romi v Sloveniji že v 14. stoletju. Od 17. stoletja naprej najdemo pogostejše zapise o Romih v sodnih listinah, odredbah in okrožnicah. (Sivka, 2007, 12)

Nekdaj so bili znani kot odlični glasbeniki, ki so hodili od vasi do vasi in igrali, peli ter plesali. V raziskovalni nalogi me zanimajo Romi, o katerih piše Lainšček, torej Romi, ki so živeli na področju Prekmurja in Porabja. »Razširjeno je bilo mnenje, da je Cigane v okolici Murske Sobote naselil grof Szapary zaradi glasbe.« (Kuzmič, splet)

Romi so bili znani po tem, da niso imeli stalnega bivališča, selili so se iz kraja v kraj in se preživljali s prodajo ročno izdelanih izdelkov. Leto 2011 štejemo kot začetek prve stalne naselitev pripadnikov romske skupnosti na področju severovzhodne Slovenije. Tega leta je bila sklenjena kupna pogodba »s Ciganoma Ivanom Horvatom in Ignacem Horvatom.« (Pomurski muzej)

Ta parcela je bila na področju današnje Pušče, ki je z leti postala urejeno romsko naselje v bližini Murske Sobotice. Jezikovno in zgodovinsko so Romi, ki živijo v SV Sloveniji, podobni gradiščanskim in madžarskim Romom.

S čim so se Romi v Prekmurju in Porabju ukvarjali za preživetje? Bili so »brusači, popravljalci dežnikov in krpalci posodja. Uveljavljali so se prav tako kot muzikanti. Ženske so bile odlične v mazanju sten, podov in velikih krušnih peči z blatom in izdelovanjem opeke /.../ Nekatere ženske so se ukvarjale z napovedovanjem iz kart in dlani.« (Pomurski muzej, splet)

6 REKI MURA IN RABA

Reke so od nekdaj ljudem predstavljale vir življenja. Ob rekah so se ljudje naseljevali, postavljali naselbine, vasi in mesta, saj so imeli tako dostop do vode. Reke so ljudi oskrbovale z ribami, bile so pomembne tudi za transport dobrin, na njih so postavljali mline za žito. Zato je razumljivo, da so ljudje čutili z reko, ob kateri so živeli, globoko povezanost. Tudi v pravljicah Ferija Lainščka bralec ugotovi, da je pisatelj črpal veliko navdiha prav iz dveh rek, ki sta močno vplivali na pokrajino pisateljevega rojstnega kraja – to sta reki Mura in Raba.

Reka Mura »je bila stoletja mejna reka med deželami in regijami in v tistih časih težko prehodna prepreka. Tako naj bi bilo tudi njeno ime izpeljano iz latinske besede murus, kar pomeni zid, okop, obramba. Po nekaterih virih naj bi njeno ime izhajalo iz slovanskega jezika, iz besede mur, kar pomeni temen, torej temna voda. (Kaligarič in drugi, 2014, 2)

Mura izvira v Avstriji v Radstattskih Turah. V bližini Gornje Radgone prečka avstrijsko slovensko mejo in teče v smeri jugovzhodne Slovenije. Pri Razkrižju doseže slovensko hrvaško mejo. Pri Legradu se izlije v Dravo.

Reka Raba izvira na avstrijskem Štajerskem ob vznožju Osserja na višini 1200 metrov. Raba je avstrijsko-madžarska reka, ob kateri živijo tudi Slovenci. Pri Monoštru Raba priteče na Madžarsko. Izliva se v rokav Donave.

6.1 MLIN

Plavajoči mlin so posebnost panonske pokrajine. Zanje je značilno, da lahko delno ali v celoti plavajo na reki. Najbolj pogosti plavajoči mlini v Sloveniji so bili na reki Muri. V preteklosti je Mura »poganjala sto mlinov, še pred nekaj desetletji je delovalo več kot 40 plavajočih mlinov, danes pa je od teh starih rečnih mogotcev tu le še Babičev mlin.« (Visit Pomurje) Babičev mlin je kombinirani plavajoči mlin, to pomeni, da je mlinarska hiša na kopnem, vodno kolo pa je na reku. Nekoč so v mlinih mleki žito. Babičev mlin je zaščiten kot tehniško-kulturni spomenik.

7 EMPIRIČNI DEL

7.1 HIPOTEZA

Hipoteza je naslednja: pisatelj Feri Lainšček je v svojih pravljicah *Mislíce* uporabil motive iz svojega okolja iz razloga, ker je pokrajina, kjer se je rodil, oblikovala njegovo razmišljanje in pogled na svet. Pisatelj je rojen v vasi Dolenci na Goriškem, zato predvidevam, da je navdih za svoje zgodbe črpal iz okolja, v katerem je odraščal. Pisatelj je v uvodu zapisal, da se mora za navdih zahvaliti pripovedovalcem iz zgodnjega otroštva, ki so ga s svojo živo govorico popeljali v mnoga pravljična kraljestva in mu pokazali svetove, ki jih marsikateri oči ne morejo nikoli videti. (Lainšček, 2020, uvod)

7.2 METODOLOGIJA DELA

Raziskovalno nalogo sem naredil po naslednjih korakih.

1. Poslušal sem pravljice s pomočjo zvočnega posnetka.
2. Pravljice sem prebral in podčrtal motive Prekmurja in Porabja, ki sem jih že poznal.
3. Ker v prvem branju nisem našel vseh motivov, sem se lotil drugega branja. S pomočjo mentorice in domačinov v Prekmurju sem našel še preostale motive.
4. Za najdene motive sem raziskal naslednje:
 - a. Opisal sem izbrani motiv in ga predstavil tudi iz zgodovinskega ozadja, kjer je bilo potrebno.
 - b. Raziskal sem, na kakšen način je povezan s Prekmurjem in Porabsko Slovenijo.
 - c. Razmislil sem o razlogih, ki so pisatelja pripeljali do odločitve, da je v svojo pravljico vključil določen motiv.
5. Za izdelavo svoje naloge sem uporabil tudi opazovanje. Ko sem hodil po Prekmurju, sem opazoval, katere so značilnosti pokrajine in ljudi. Opazoval sem tudi stare predmete, ki sem jih našel v nekaterih hišah.

7.3 POKRAJINI IN LAINŠČEK

V nekaterih Lainščkovih pravljicah (Zalika in Gusti, Zlati kraljevič, Lepa Angelika, Golobarjeva hči) je kraj dogajanja pokrajina, ki jo danes imenujemo Slovensko Porabje. Slednje je razvidno iz poimenovanje določenih krajev, kot je na primer Monošter, ki je še danes središče slovenskega Porabja.

Bilo je to v tistih davnih časih, ko je bil Monošter še trg, v velikih in lepih hišah pa je prebivala samo najbolj premožna gospoda. (LA¹, 2020, 41)

Spet na drugi strani srečamo reko Rabo, za katero vemo, da teče po Porabju in da je dala pokrajini tudi ime. Tako je v pravljici Lepa Angelika, kjer pisatelj zapiše: »V koči na bregu reke Rabe je živel mladi kočijaž Lajoš, ki je zjutraj prevažal na trg sadje in zelenjavo ... » (LA, 2020, 41)

Tudi pravljica Golobarjeva hči ima za kraj dogajanja Porabje. Takole zapiše pisatelj: »Ob reki Rabi je nekoč stal mogočen grad s tremi dvžnimi mostovi in sedmimi visokimi stolpi, ki jih je bilo že od daleč videti.« (GH, 2020, 63).

Pokrajino Prekmurje zagotovo prepoznamo tedaj, ko je omenjena reka Mura. Ta je omenjena v pravljici Terezini biseri: »Na reki Muri je bilo nekoč veliko plavajočih mlinov.« (TB, 2020, 51)

7.3.1 Ravnica

V geografskem pogledu je »za cel panonski svet značilna izrazita dvojnost in tako je tudi v Prekmurju. Prekmurje se tako fizično-geografsko najbolj grobo deli v severni gričevnat svet in južni ravninski svet, ki ga je v ledeni dobi nasula Mura. (Miklič, 2006, 6)

¹ Pri navajanju sem se ravnal po navodilih, ki so zapisana na Navodila za pripravo raziskovalnih nalog/inovacijskih predlogov v programu Mladi za napredek Maribora, ki so objavljena na spletni strani <https://zpm-mb.si/wp-content/uploads/2020/01/Navodila-za-pripravo-nalog.pdf> Vendar sem pri navajanju odlomkov iz Mislic uporabil drug način navajanja, in sicer začetne črke naslov pravljic. To sem storil zaradi boljše preglednosti, da bi bralec lažje razumel, iz katere pravljice je vzet navedek. V nadaljevanju navajam kratice: Zalika in Gusti (ZG), Zlati kraljevič (ZK), Ignacija in njen angel (INA), Pastirska piščalka (PP), Lepa Angelika (LA), Terezini biseri (TB), Golobarjeva hči (GH), Jeričini čudeži (JČ), Kovačeva hvaležnost (KH), Razbojnikova usoda (RU): Če je torej napisano poleg odlomka iz Mislic (LA, 41), to pomeni, da je odlomek iz pravljice Lepa Angelika in da ga najdemo na strani 41.

Čeprav se je pisatelj Feri Lainšček rodil v gričevnatem predelu Prekmurja, so ga dosegle tudi zgodbe, ki so prihajale iz ravninskih predelov. Tako v njegovih pravljicah večkrat govori o ravnici, kot na primer v pravljicah Golobarjeva hči in Jeričini čudeži.

Etelka žal ni vedela, da je tudi njena hčerka še živa. Grajska dekla, ki je morala dojenčka ponoči spraviti iz gradi, je dolgo tavalala po ravnici in iskala primeren prostor, kjer bi ga lahko odložila. (GH, 2020, 65)

O širni ravnici spregovori pisatelj v pravljici Jeričini čudeži.

Sredi širne ravnice sta v majhni leseni hišici živela mož in žena, ki sta se imela zelo rada in sta imela sedem otrok. (JČ, 2020, 73)

Tedaj je na bližnjem gradu umrl stari gosji pastir in so potrebovali novega. Razglasili so to daleč naokoli in glas je prišel tudi do lesene hišice v ravnici. (JČ, 2020, 74)

7.3.2 Lesene hiše

V preteklosti in še v začetku 20. stoletja so »cimprače«, to so tradicionalne panonske hiše, narejene iz blata, slame in lesa, predstavljale pomemben del stanovanjske kulture kmečkega prebivalstva v Prekmurju.

Danes jih skorajda več ne najdemo. Tiste, ki so ostale, so bodisi v zelo slabem stanju, ali pa so prenovljene in služijo ljudem za vikende ali v turistične namene.

Lesena hiša je omenjena v pravljici Jeričini čudeži.

Tedaj je na bližnjem gradu umrl stari gosji pastir in so potrebovali novega. Razglasili so to daleč naokoli in glas je prišel tudi do lesene hišice v ravnici (JČ, 2020, 74)

Seveda bi bila rajši, če bi najina hčerka lahko postala grofica, kajti tedaj bi se ji v življenju zagotovo boljše godilo,« sta ji odvrnila. »A ljudje iz majhnih lesenih hišk moramo biti pač skromni in zato bova resnično presrečna, če te bodo sprejeli vsaj v službo. (JČ, 2020, 74)

O lesenih hišah beremo tudi v pravljici Kovačeva hvaležnost.

V leseni koči pod Srebrnim bregom je živela mati s tremi sinovi. (KH, 2020, 83)

7.3.3 Leseno korito za gnetenje testa

Lesena korita za gnetenje testa so se v preteklosti uporabljala domala povsod po Sloveniji. Zato ne gre za motiv, ki bi bil izrazito vezan le na Prekmurje in Porabje. Kljub temu sem leseno korito za gnetenje testa dodal v nalogo, saj je bilo nekoč prisotno praktično v vsakem domu.

V pravljici Golobarjeva hči je leseno korito za gnetenje testa lahko tudi »zibalka« za nezakonske otroke.

Etelka žal ni vedela, da je tudi njena hčerka še živa. Grajska dekla, ki je morala dojenčka ponoči spraviti iz gradi, je dolgo tavalala po ravnici in iskala primeren prostor, kjer bi ga lahko odložila. A prav nikjer se ji ni zdelo povsem primerno, saj se je bala, da ga bodo raztrgale zveri. Nato pa se je le domislila in je deklico položila v leseno korito, v kakršnem so takrat mesili testo. (GH, 2020, 65)

7.3.4 Oreh

Pri odločitvi, ali naj vključim drevo oreh med motive Prekmurja in Porabja, mi je pomagalo sklepanje. Slovenci poznamo sladico, ki že v svojem imenu pove, od kod prihaja – prekmurska gibanica. Poleg masla, kisle smetane, kisljih jabolk, sladkorja, mletega maka, mleka, skute, rozin in jajc, so glavna sestavina zmleti orehi. Vemo, da so ljudje v preteklosti – zlasti če je bila njihova pokrajina zapostavljena in se je težko živelo – v kulinariki uporabljali le sestavine iz svojega okolja. Dragih sestavin iz tujih dežel si niso mogli privoščiti. Če je oreh glavna sestavina prekmurske gibanice, pomeni, da ga je bilo v tej pokrajini obilo. O tem sem se tudi sam prepričal z opazovanjem, saj ko hodim po prekmurski pokrajini, pogosto vidim mogočna drevesa, orehe.

V pravljici Kovačeva hvaležnost je oreh – tako drevo kot njegovi plodovi – predstavljen kot ena največjih dragocenosti, ki jih je narava nekoč ponujala tamkajšnjim ljudem.

Starejša brata sta se vračala iz mesta vsak s tremi vozovi, na katerih sta tovorila prisluženo bogastvo. Najmlajšemu je stari kovač podaril le košarico orehov, ki jih je vso zimo sušil na peči. »Sam vidiš, da je to res vse, kar ti lahko dam v zahvalo,« mu je šepnil s solzami v očeh. »Ravno toliko jih je, da ti bo mama ob prihodu lahko spekla

potico. Enega boš zasadil in iz njega bo zraslo drevo, ki te bo spominjalo name, ko me ne bo več na svetu.» (KH, 82020, 4)

Kako zelo so nekdanj cenili orehe, govori tudi pisateljova primerjava orehov z zlatom. V nekdanj revnih pokrajinah Prekmurju in Porabju hrane ni bilo na pretek. Orehi so zelo hranilni in lahko jih shranimo za čez zimo. To je bilo nekdanj še posebej pomembno, saj je bilo hrane pozimi še manj. Prav zato je imel v ljudskem izročilu oreh veliko vrednost.

Naneslo je potem, prav v teh hudih časih, da je prvič obrodil oreh, ki ga je najmlajši sin posadil za hišo. Njegov plod mu je bil drag spomin na starega kovača, ki je medtem že umrl, zato je dolgo odlašal, preden je strl prvi oreh. A glej, kaj se je potem zgodilo! Ko je razklenil zdravo in čvrsto lupino, je ugotovil, da so njegova jedrca zlata. Čisto zlato pa je potem našel tudi v vseh drugih orehih s tega čudežnega drevesa. Bilo ga je toliko, da sta lahko z materjo dobro živela vse do konca svojega življenja, pa še starejšima bratoma je lahko kdaj primaknil kak zlatnik, če sta bila ravno v stiski. (KH, 2020, 85)

7.4 NARODNOSTNA PESTROST IN LAINŠČEK

Narodnostno pestrost Prekmurja in Porabja srečamo tudi v Lainščkovih pravljicah. O narodnostni pestrosti je moč sklepati tako po prisotnosti Romov v pravljicah, kot tudi po imenih glavnih junakov, ki so značilna za madžarsko okolje, kot so Etelka, Lajoš, Kalman in Ilonka. Etelka je glavna oseba v pravljici Golobarjeva hči. Ime Etelka je madžarskega izvora. Seveda samo ime še ni zagotovilo o narodnosti osebe, a kljub temu lahko govorimo o medsebojnih vplivih različnih kultur.

Ob reki Rabi je nekoč stal mogočen grad s tremi dvížnimi mostovi in sedmimi visokimi stolpi, ki jih je bilo že od daleč videti. V njem sta s svojimi številnimi služabniki živela grof in grofica. Imela sta eno hčerko. Ime ji je bilo Etelka. (GH, 2020, 63)

Tudi ime Lajoš, ki ga srečamo v pravljici Lepa Angelika, nas spominja na madžarski vpliv, saj se ta varianta imena najpogosteje pojavlja prav med madžarsko govorečim prebivalstvom.

V koči na bregu reke Rabe je živel mlad kočijaž Lajoš, ki je zjutraj prevažal na trg sadje in zelenjavo, zvečer pa je odvažal utrujena branjevke in namernike. Bil je zal in prijazen mladenič, ki je za vsakega našel dobro besedo, zato so ga imeli ljudje radi. (LA, 2020, 41)

Ime Kalman je staro madžarsko ime, ki so ga Madžari že v preteklosti pogosto dali dečkom, ki so jih želeli zaščititi pred vplivi slabih duhov (po starem ljudskem verovanju so verjeli v duhove). Tudi žensko ime Ilonka je značilno za Madžare.

Na bregu reke Rabe je v skromni hišici živelo dekle, ki ji je bilo ime Ilonka. Njen oče je že zdavnaj odšel po svetu za kruhom in se ni nikoli več vrni. Z materjo sta nabirali zdravilne zeli, jih sušili a podstrešju in prodajali na mestni tržnici / .../.

V hudih časih jima je priskočil na pomoč tudi Kalman. Bil je to fant, ki je živel v skromni hišici na desnem bregu reke Rabe in se preživiljal z ribolovom. Prinašal jima je postrvi, ki jih je lovil s svoje iz vrbja spletene košare. Včasih, ob nedeljah, pa ju je pogostil celo s potočnimi raki, ki jih je imela Ilonka najraje. (ZK, 2020, 15)

7.5 LAINŠČKOVI CIGANI

Lainščkovi Cigani so delovni. So odlični obrtniki in na svojem področju pravi mojstri. S svojim delom in spretnimi rokami so zmožni zaslužiti za spodobno življenje. Podoba Cigana je tako daleč od stereotipov o brezdelnih in lenih Ciganih, s katerimi se v sodobnosti včasih srečujemo. Lainšček predstavi Cigane kot delovne in sposobne ljudi, ki so vešči različnih spretnosti.

Vsako poletje se je v vasi ustavil koritar. Bil je to potujoči Cigan, ki je iz mehkega topolovega lesa izdeloval korita. Bil je v tem poslu velik mojster, zato so ljudje radi naročali njegove izdelke. Delal je od jutra do večera in zaslužil toliko denarja, da si je lahko njegova lepa žena vsak dan v tednu nadela druge uhane. (RU, 2020, 89)

Življenje s Ciganom je lahko prav udobno. V Roparjevi usodi izvemo, da če se dekle poroči s Ciganom, ji v življenju ne bo hudega. Nosila bo lahko vsak dan druge uhane. Spretno roke in zmožnost, da zaslužijo veliko denarja, je med drugimi prebivalci zbudila zavist. Kana, na primer, je poročena z razbojnikom, a vseeno nima toliko denarja, kot Ciganova žena.

Kana ji je zaradi lepote in dragega nakita hudo zavidala. Vihala je nos in vpričo moža ves čas po malem nergala. »Le kdo mi je kriv, da sem vzela za moža razbojnika, ki ne zna drugega kot krasti krompir in zelje?« je vzdihovala. »Bi mar vzela za moža Cigana pa bi se lahko nosila kot prava mestna dama. (RU, 2020, 89)

Cigani so ponosni. Ne pustijo, da se jih vleče za nos ali da se jih opehari. Če se počutijo ogoljufane, močno udarijo po mozi, kakor je to storil Cigan v pravljici Razbojnikova usoda, ko mu je razbojnik Šandor ukradel sekiro. Odločno se je postavil za svoje pravice.

Vsaka Ciganka je po malem tudi čarovnica. Cigan, ki so mu v Razbojnikovi usodi ukradli sekiro, je prav dobro vedel, da se lahko zanese na pomoč svoje žene in na njene čarovniške spretnosti.

Če mi do opoldneva nihče ne vrne moje sekire, bom naročil ženi, naj pljune v vražje ogle in prikliče nad vas nevihto. Tako bo grmelo, da se bo tresla zemlja, na mesto, kjer je skrita moja sekira, pa bo treščila taka strela, da bo vse živo zgorelo.

(RU, 2020, 91)

/.../ Šandor, ki je bil skrtil sekiro v kleti, se sprva ni menil za grožnje, saj je bil prepričan, da Ciganova žena nima vražje moči. Ko pa se je začelo nad obzorjem na lepem oblačiti, ga je začelo vse bolj stiskati pri srcu. Hodil je okoli hiše, se zaskrbljeno oziral v nebo in tuhtal, kaj naj napravi. (RU, 2020, 91)

Cigani so iznajdljivi. Priložnosti znajo najti tam, kjer jih drugi ne vidijo. Tako so se spomnil služiti denar tako, da so *zajemali prah s poti in ga presejali v posode, ki so jih tovorili na svojih majavih vozovih.* (ZK, 2020, 16) Le komu to ne bi bilo čudno. A stari Cigan pojasnil:

Pred tremi dnevi se je že navsezgodaj peljala tod mimo zlata kraljeva kočija z velikim spremstvom, ki je bilo prav tako pozlačeno /.../ Premnoga kolesa so se obrusila ob kamen in zlati prah, ki je za njimi ostal v pesku, nam pomeni pravo bogastvo. Že doslej smo ga zbrali toliko, da si lahko kupimo nove vozove. Če bomo pa z delom še nadaljevali, si bomo zagotovo lahko kupili hiše in se nam ne bo več treba klatiti po svetu. (ZK, 2020, 16)

Cigani pridejo kdaj pa kdaj navzkriž z zakonom. V pravljici Ignacija in njen angel srečamo Cigana in njegovo ženo, *ki sta se ponoči pretihotapila na dvor in ukradla pest dragih kamnov iz kraljeve krone.* (INA, 2020, 26)

Cigani so dobrosrčni. V pravljici Lepa Angelika beremo o Lajošu, mlademu kočijažu, ki je bil prijazen in deloven mladenič. Pravili so, da je Lajoš svojo dobrosrčnost *podedoval po očetu, ki je bil Cigan, in mu je ob smrti zapustil le voz in konje.* (LA, 2020, 41). A če v Roparjevi usodi beremo o Ciganih, ki so lahko dobro zaslužijo in svojim ženam omogočijo lagodno življenje,

je v Lepi Angeliki brati, da je življenje s Ciganom tudi težko in da denarja nikoli ni na pretek. Lajoševa je namreč skromnost *podedoval po materi, ki je bila bela, a je bila Ciganova žena in je sinu ob smrti lahko podarila le drobceno bakreno posodico s parfumom iz Pešte.* (LA, 2020, 41)

Naj povzamem, Lainšček je Cigane prikazal večplastno, a vedno z dobrotljivim pogledom in merico humorja. Cigani so dobrosrčni, ponosni, namazani z vsemi žavbami, iznajdljivi, pripravljeni pomagati, a znajo se postaviti za svoje pravice, kdaj tudi kaj ukrasti, včasih pa si pomagati s čaranjem, če drugače ne gre.

7.6 REKA - ZAŠČITNICA IN REŠITELJICA

Pisatelj je reki Rabi pripisal mnogo pozitivnih lastnosti. Reka Raba, na primer, ščiti nedolžne ljudi in jih varuje pred nesrečo. V pravljici Golobarjeva hči je graščakova hči zanosila z revnim golobarjem in graščak je dekli ukazal, naj se otroka znebi. Reka Raba se je pokazala kot rešiteljica, saj dekla otroka ni ubila, temveč ga je položila v leseno korito in spustila po reki.

Grajska dekla, ki je morala dojenčka ponoči spraviti iz gradu, je dolgo tavalala po ravnici in iskala primeren prostor, kjer bi ga lahko odložila. A prav nikjer se ji ni zdelo povsem primerno, saj se je bala, da ga bodo raztrgale zveri. Nato pa se je le domislila in je deklico položila v leseno korito, v kakršnem so takrat mesili testo. Skrbno jo je pokrila z volneno odejo in spustila korito v Reko rabo, ki je tekla mimo. (GH, 2020, 16)

7.6.1 Reka – mati

Tudi po tem, ko je leseno korito z dojenčkom že plavalo po reki, je Raba prevzela lastnosti matere, ki čuva svojega otroka. Mati daje otroku varnost in ga čuva, da se mu ne more nič hudega zgoditi. Če je otrok lačen, vznemirjen in če joče, ga mati vzame v naročje in nežno zaziba, da otrok zaspi. Ker je bil dojenček v koritu brez mamice, je dobra reka Raba storila za otroka vse to, kar stori mati.

Leseno korito z nesrečno deklico je voda varno nosila v neznanu. Če se je le zganila ali zajokala, so jo valovi znova zazibali v sen. Zdelo se je, kot da bi tudi reka čutila, da se

je v tej gluhi noči zgodilo nekaj resnično hudega, in je želela čim bolj poskrbeti zanjo.
(GH, 2020, 66)

Etelkinega nezakonskega otroka je njen oče ukazal ubiti, vendar ga je služabnica položila v korito za mesenje testa in ga spustila po reki Rabi. Reka je nosila korito z dojenčico in *zjutraj jo je tako odložila na produ za velikim mlinom, kamor so že navsezgodaj prihajale prat perice. Mlinarjeva žena, ki je vstajala med prvimi, saj je njen mož vsak dan potreboval čisto belo oblačilo, je zaslišala otroški jok in onemela. Dvignila je otročička in ga brez obotavljanja nesla domov. Tudi mož, ki se je pravkar predramil, ni mogel verjeti svojim očem. Mlinar in mlinarica sta si namreč že dolgo želela otroka, a sta nanj zaman čakala.* (GH, 2020, 66)

7.6.2 Dobra in nevarna Mura

Lainšček je reko Muro prikazal z dveh plati. Njen prvi obraz je prijazen. Reka Mura omogoča življenje ljudem, ki ob njej živijo. Na njej so namreč postavljali plavajoče mline, tam so mleli žito, kar je prineslo mlinarjem zaslužek, ljudem pa moko za hrano.

Na reki Muri je bilo nekoč veliko plavajočih mlinov. V njih so mleli žita, ki so jih pridelovali na širnih poljih. (TB, 2020, 51).

Obrežje reke Mure je bil kraj, kjer so se mladi srečevali, družili in poklepetali. Perice so tja nosile perilo in ga v reki prale. Prav tam sta se spoznala Tereza in Marko.

Na prod pod mlinom so pod večerom prihajale perice. Med njimi je Marko že zdavnaj opazil Terezo. (TB, 2020, 51)

Vendar je bila Muta tudi nevarna reka, zaradi katere so lahko ljudje izgubili življenje in premoženje.

Tretjo pomlad se je nad ravnico zgrnilo dolgotrajno deževje, ki so se ga mlinarji bali bolj kot vsega: Rečna gladina je začela naglo naraščati in vzdolž reke je zavladal preplah. Ljudje so začeli graditi obrambne nasipe in mlinarji so z jeklenimi vrvmi dodatno privezovali plavajoče mline, da jih bližajoča se vodna ujma ne bi odnesla. A voda je to leto naraščala, kot ni že mnogo let, in reka se je začela izlivati iz struge.

Martinov mlin se je dvignil na podivjanih valovih in se začel nevarno nagibati ... (TB, 2020, 53)

Reka je pogosto močnejša od človeka. Ko je Markov oče, mlinar, poskusil rešiti mlin pred deročo reko, je moral priznati premoč narave. Reka ga je pogoltnila vase.

A ko so jeklene vrvi, ki so države mlin, začele druga za drugo popuščati, je starec povsem poblaznel. Zabredel je v deročo vodo, kot bi skušal z golimi rokami zadržati les, ki so ga visoki valovi vse silneje vrtinčili. Privez je naposled povsem popustil, mlin se je odtrgal od brega, piloti pa so starca pokopali pod sabo. (TB: 54)

7.6.3 Mlini

Pisatelj v pravljici Terezini biseri oživi spomin na plavajoče mline. Takole pravi:

Na reki Muri je bilo nekoč veliko plavajočih mlinov. V njih so mleli žita, ki so jih pridelovali na širnih poljih. (TB, 2020, 51)

O mlinarjih pisatelj nima vedno najboljšega mnenja. Bili so bogati v primerjavi z drugimi prebivalci v pokrajini in morda so zaradi tega nekateri postali grabežljivi in pohlepni.

Mlinar Martin je imel največji in najboljši mlin, vendar ljudje niso radi mleli pri njem. Bil je namreč zahrbtnen in molčeč človek, za plačilo pa je jemal prevelike odmerke moke. (TB, 2020, 51)

V drugi zgodbi, Golobarjeva hči, pisatelj mlinarja in mlinarico opiše v pozitivni luči. Sta sočutna in dobra človeka, ki rešita Etelkinega dojenčka, ki ga je njen oče ukazal ubiti, ker je bil plod prepovedane ljubezni.

Mlinarjeva žena, ki je vstajala med prvimi, saj je njen mož vsak dan potreboval čisto belo oblačilo, je zaslišala otroški jok in obnemela. Dvignila je otročička iz korita in ga brez obotavljanja odnesla domov. Tudi mož, ki se je pravkar predramil, ni mogel verjeti svojim očem. Mlinar in mlinarica sta namreč že dolgo želela otroka in sta nanj zama čakala. (GH, 2020, 66)

Pisatelj še enkrat poudari poštenje mlinarskega para ob koncu zgodbe o golobarjevi hčerki. Ko je bilo potrebno priznati, da Etelka ni njuna biološka hčerka, se stari mlinar pri tem ne obotavlja.

Tedaj je mlinar, ki je bil pošten in ponižen človek, stopil pred kraljevo družino in dejal: »Mojo hčerko je zaprosil za roko najimenitnejši mladenič v tej deželi, zato je moja dolžnost, da vam povem resnico /.../« je prijel Ivano za roko in jim povedal o tistem jutru, ko je njegova žena na produ za mlinom našla korito z dojenčkom. (GH, 2020, 70)

8 UGOTOVITVE IN SKLEP

Skozi nalogo sem lahko potrdil svoja pričakovanja.

- Pisatelj in pokrajina sta neločljivo povezana. O tem govori vrsta motivov iz pisateljevega okolja, ki so se našli v njegovih delih.
- Na pisatelja so vplivali njegovi predniki, ki so mu pripovedovali zgodbe.
- Najpogostejši motivi so mlini na vodi, reki Mura in Raba, majhne bele hiške, "cimprače", prašne ceste, Cigani, njihovi konji in vozovi ter oreh, lesena korita za gnetenje testa.

Pisateljevo delo nam služi kot neke vrste muzej, v katerem je shranjenih mnogo podob o življenju, kakršno je nekdaj bilo v Prekmurju in v Porabju. Pisateljeva beseda nam naslika mline na vodi, hiške, ravnice, Cigane, konje, prašne ceste ... Tako se bo spomin na življenje teh naših krajev za vedno ohranil.

9 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Živimo v času globalizacije, kjer so meje med državami vse manj vidne. Tudi digitalizacija prispeva k hitrejšemu pretoku informacij. Vendar pa pri tem ne smemo pozabiti na svoje korenine, na zgodovino našega naroda in na tradicijo. Razumeti je potrebno, kako so nekoč živeli naši predniki, kako so razmišljali in kako je potekalo njihovo življenje. Vsak narod in vsaka pokrajina imata svoje značilnosti in teh se ne smemo sramovati, ampak jih je potrebno poudariti. Prekmurje, Goričko (od koder je pisatelj Feri Lainšček), Porabska Slovenija je bilo v preteklosti zapostavljeno, ljudje so se zaradi slabih pogojev izseljevali in iskali delo v tujini. Danes je opaziti spremembe na bolje, saj ko se voziš po teh predelih, kot popotnik vidiš vse več obnovljenih hiš, negovano okolje in mnogo več turističnih zmogljivosti kot nekoč. To tudi pomeni, da so se ljudje začeli zavedati lepote svoje pokrajine, naravnih danosti in bogate dediščine. Ta raziskovalna naloga je prispevek k temu, da bomo mladi znali ohraniti posebnosti Prekmurja in Porabske Slovenije.

10 VIRI IN LITERATURA

1. Bedjanič, M.; Kaligarič, S.; Koren, A; Košar, T.; Rojs, L. (2015). *Mura, mistična reka*. Ljubljana: Zavod RS za varstvo narave.
2. Digitalizirana kulturna dediščina. Pridobljeno 5.1.2022 na:
<https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/item/cimprace.html>
3. Etimološki slovar. Pridobljeno dne 21.12.2021 na:
<https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4289527/ociganiti?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=cigan>
4. Imena. Pridobljeno: 4.11.2021 na:
<https://www.familyeducation.com/baby-names/name-meaning/kalman>
5. Klemenčič, Marijan (2009). *Pomurje in regionalna identiteta Prekmurja*. (Od strani 8 do strani 15). Pridobljeno dne 5.1.2022 na:
http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/aMarijan%20M%20Klemencic_T.pdf
6. Kuzmič, Franc. *Pušča – romsko naselje nekoč in danes*. Murska Sobota: Pomurski muzej.
7. Lainšček, Feri (2020). *Mislice*. Ljubljana: Beletrina.
8. Miklič, Klemen. 2006. *Regionalna geografija Prekmurja s posebnim ozirom na versko sestavo prebivalstva*. (Diplomsko delo). Ljubljana: FF.
9. Panker, Suzana in Tivadar Hotimir (2019). *Prekmurščina v slovenskem šolstvu*. Ljubljana: FF.
10. Romska skupnost. Republika Slovenija. Pridobljeno: 15.11.2021 na:
<https://www.gov.si/teme/romska-skupnost/>
11. Senegačnik, Jurij (2011). *Slovenija 2. Geografija za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: Modrijan. (Pridobljeno dne 27.11.2021 na
<http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/gradivo/pusca>
12. Sivka, Melita (2007). Romi.
<https://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200704220.pdf>
13. Šučur, Maja. (2019). *Prekmurščina: Dnejvi so minejali pa nika takšoga se nej zgoudilo*. (Dnevnik 17. avgust 2019).

14. Upelj, Boris. Dejstva. Kdo so Romi in od kod prihajajo? Dnevnik: 2006. Pridobljeno dne 25.11.2021 na <https://www.dnevnik.si/212295>
15. VisitPomurje.eu. (Pridobljeno dne 8.1.2022 na <https://visitpomurje.eu/sl/ponudniki/babicev-mlin-na-reki-muri-v-verzeju/>)